

Nr 261.

Av herr Nilsson, Nils Anton, och herr Jönsson, i anledning av
*Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av
det högre skolväsendet m. m.*

I Kungl. Maj:ts till årets riksdag avgivna proposition, nr 116, föreslås, att de båda kommunala gymnasier i Eskilstuna och Södertälje skola övertagas av staten, under det att en utav stadsfullmäktige i Landskrona gjord underdånig ansökan, att så även skulle bliva fallet med det kommunala gymnasiet i Landskrona, lämnats utan avseende. Då det resultat, vartill Kungl. Maj:t i detta fall kommit, synes oss vila på oriktiga förutsättningar, anse vi oss motionsvis böra framhålla och yrka följande.

I Landskrona fanns förr en lärdomsskola, från vilken lärjungarna kunde direkt övergå till universitetet. Då på 1850-talet en ny skolorganisation genomfördes, inrättades i Landskrona endast ett femklassigt läroverk, som blev oförändrat, till dess detsamma år 1906 övergick till en sexårig realskola för gossar. Med stadens fortgående utveckling gjorde sig emellertid behovet av ett högre läroverk alltmera kännbart och redan år 1908 inrättades på stadens bekostnad ett kommunalt gymnasium inom samhället. Utav alla nu befintliga kommunala gymnasier är detta det äldsta och detsamma har tjänat såsom förebild för de senare tillkomna. Under åren 1908—h. t. 1918 var gymnasiet treårigt och betecknade då en helt ny typ för gymnasier i vårt land. De erfarenheter, som därvid under ledning av skickliga föreståndare vunnos, visade sig så värdefulla för skolväsendet i dess helhet att gymnasiet, vid vilket från och med v. t. 1911 förrättats studentexamen, sedan 1913 ansetts uppfylla villkoren för erhållande av statsanslag. Terminsavgifterna vid läroverket hava varit låga, först 50 kr. sedan 100 kr. i terminen, och medellösa lärjungar äro befriade från terminsavgifter efter alldeles samma grunder som vid statens egna läroverk. Genom stadens offervillighet har gymnasiet utan att såsom ofta är fallet med enskilda läroanstalter känna trycket utav ekonomiska svårigheter kunnat fullfölja sina uppgifter med samma oberoende som ett statsläroverk. Ett uttryck härför har varit skärpta inträdesfordringar, i det att för tillträde till gymnasiet sedan år 1915 fordrats fullt avgångsbetyg i samtliga ämnen från föregående läroanstalt eller kompensation i form av högre vitsord i ett eller flera andra ämnen enligt kollegiets prövning. Med tillämpning av dessa grundsatser hava talrika inträdessökande, som ansetts obekväma för högre studier, avvisats och verkningarna härav hava spårats i en synnerligen låg kuggningsprocent i studentexamen. Från och med höstterminen 1918 organiserades läroverket i samråd med läroverksöverstyrelsen såsom fyrårigt med såväl latin- som reallinje och

tidvis även en helklassig linje. Från och med 1921 hava även kvinnliga lärjungar haft tillträde till gymnasiet. Antalet nyinskrivna lärjungar under åren 1918—1926 har varit 275 eller i medeltal 30,5 årligen och studentexamen har under samma tid avlagts av 171 lärjungar, därav 18 flickor, eller i medeltal 19 lärjungar årligen.

De kostnader staden haft för sitt gymnasium under de 19 år, detsamma varit i verksamhet, hava varit mycket betydande eller tillhoppa över 600,000 kr. För närvarande äro de årliga omkostnaderna c:a 40,000 kr. Härtill kom, att staden för att bereda plats åt det snabbt växande lärjungeantalet i både realskola och gymnasium och för att möjliggöra behöfligt samarbete mellan läroanstalterna, vilka stå under gemensam ledning, åren 1914—1915 nödgades uppföra ett nytt läroverkshus för en kostnad av närmare 400,000 kr. Vartenda utrymme i denna byggnad är numera taget i anspråk för undervisningens behov och förslag till byggnadens utökande föreligger, vilket förslag dock tills vidare måst undanskjutas i avvaktan på, att staten måtte övertaga gymnasiet.

Stadsfullmäktiges i Landskrona underdåniga ansökan om utvidgning av stadens realskola till ett högre läroverk daterar sig från år 1921. Ansökningen blev tillstyrkt av skolöverstyrelsen och biträdd av skolkommissionen, som föreslog, att ett högre läroverk av viss typ skulle inrättas i Landskrona. Vid den jämförande prövning, som departementschefen i den föreliggande kungl. propositionen verkställt mellan andra i samma syfte gjorda framställningar, hava städerna Landskrona, Eskilstuna, Södertälje och Uddevalla ansetts i främsta rummet böra komma i åtanke och fyra huvudsynpunkter hava därvid ansetts vara mer eller mindre avgörande.

1. Departementschefen anser sålunda till en början, att det knappast bör råda någon tvekan därom, att de orter, där nu med icke obetydliga uppoffringar vederbörande samhällen under en följd av år underhållit gymnasier eller linjer av sådana, böra hava ett bestämt företräde framför de orter, från vilka ifrågasatts utvidgning av vederbörande läroanstalter utan att fullständigt gymnasium nu finnes.

Med instämmande häri kunna vi icke finna annat, än att även vid konkurrens mellan städer, som själva inrättat gymnasier, ett visst företräde bör lämnas den stad, som under längsta tiden burit tungan för upprätthållande av en undervisning, som normalt och i första rummet är en statens angelägenhet. Särskilt gäller detta om, såsom förhållandet är beträffande Landskrona gymnasium, läroverket varit fullständigt och verksamheten framgångsrik och förebildlig för andra liknande läroanstalter. Vid talrika inspektioner har verksamheten vid Landskrona gymnasium lovordats och staten har därifrån tillgodogjort sig flera pedagogiska erfarenheter, som kommit reformarbetet till godo.

2. För bedömande i vad mån behovet utav ett gymnasium kan anses vara trängande anser departementschefen att hänsyn bör tagas till lärjungeantalet såväl i nederskolan som på gymnasiet. Vad först angår realskolorna finner han, med användande av siffrorna från läsåret 1926—1927, att ordningen mellan

de fyra nyssnämnda städerna blir den, att Landskrona kommer i sista rummet. Denna på ett enda år grundade jämförelse är icke rättvis. Att märka är nämligen, att Landskrona för närvarande genomgår en ekonomisk kris, som tvivelsutan är av övergående art, men som icke kan undgå att utöva inverkan på skolornas lärjungeantal. Härom mera nedan. Om man därför, vilket vi finna vara riktigare, till grund för bedömandet lägger siffrorna från en följd av år, får man en helt annan och vida tillförlitligare grund för bedömandet.

Antalet gossar vid de fyra läroverken har under de senaste nio läsåren utgjort:

	Landskrona	Eskilstuna	Södertälje	Uddevalla
1918—1919	177	246	224	218
1919—1920	207	291	220	220
1920—1921	217	301	250	227
1921—1922	241	300	254	221
1922—1923	242	298	263	210
1923—1924	232	297	278	208
1924—1925	237	277	269	210
1925—1926	230	262	271	213
1926—1927	196	247	249	214
Medeltal	219	279	253	215

Räknar man efter medeltalet för dessa år kommer Landskrona alltså i tredje rummet. Vid verkställande av dessa beräkningar är även att märka dels att de i Skåne talrikt förekommande kommunala mellanskolorna verka därhän, att städernas realskolor äro mindre besökta av landsbygdens barn än eljest skulle vara förhållandet, dels att, om, såsom departementschefen föreslår, Landskrona realskola kommer att öppnas även för flickor, lärjungsantalet tvivelsutan kommer att betydligt ökas och behovet av statlig gymnasiemöjlighet därmed att skärpas.

Antalet lärjungar, kvinnliga däri inberäknade, vid de fyra gymnasierna ställer sig under ovan angivna tidsperioder (begynnelseåret 1918 är valt, emedan Landskrona gymnasium då blev fyrårigt liksom gymnasierna i Eskilstuna och Södertälje) sålunda:

	Landskrona	Eskilstuna	Södertälje	Uddevalla
1918—1919	72	74	48	65
1919—1920	64	70	62	65
1920—1921	70	71	71	56
1921—1922	82	81	85	61
1922—1923	94	81	97	60
1923—1924	120	102	92	77
1924—1925	122	111	95	87
1925—1926	114	98	92	83
1926—1927	115	91	95	77
Medeltal	94	86	81	70

Enligt denna beräkningsgrund kommer Landskrona sålunda avgjort i första rummet, vare sig medeltalet för de nio sista åren eller lärjungeantalet för läsåret 1926—1927 lägges till grund. Vid de beräkningar, som intagits i den kungl. propositionen och som endast omfatta läsåret 1926—1927, har departementschefen från jämförelsetalen undantagit de kvinnliga lärjungarna och endast fäst sig vid antalet gossar. Gymnasierna i Landskrona, Eskilstuna och Uddevalla, som äro öppna även för flickor, erhålla härigenom en missgynnad ställning. Detta departementschefens förfarande synes oss så mycket mindre motiverat, som det ju icke är meningen att göra någon ändring i gymnasiernas rätt att i fortsättningen mottaga kvinnliga lärjungar men däremot ifrågasatt att lämna flickor tillträde även till realskolorna. I annat sammanhang, nämligen då fråga är om statens övertagande av den kommunala latinlinjen vid Ystads högre läroverk, anser sig departementschefen heller icke förhindrad att taga hänsyn även till de kvinnliga gymnasisterna. Det är oss bekant, att öppnandet av Landskrona gymnasium för flickor vållat, att av utrymmeshänsyn ett stort antal manliga inträdessökande därefter fått stå tillbaka för bättre kvalificerade kvinnliga sådana. Antagligen är förhållandet liknande vid de andra gymnasierna, och man har därför all anledning antaga, att om icke tillträde beretts åt kvinnliga lärjungar deras platser fyllts av manliga sökande.

Antalet flickor som undervisats vid nedan angivna gymnasier — Södertälje gymnasium mottager tills vidare endast gossar — har varit

	Landskrona	Eskilstuna	Uddevalla
1921—1922	8		
1922—1923	15		
1923—1924	27	2	9
1924—1925	29	4	16
1925—1926	31	7	21
1926—1927	29	9	20

Frånräknar man såsom departementschefen gjort de kvinnliga studerandena vid gymnasierna, kommer man för läsåret 1926—1927, det enda som i kungl. propositionen beröres, till följande antal gossar vid gymnasiet i Södertälje 95, i Landskrona 86, i Eskilstuna 82 och i Uddevalla 57. Detta överensstämmer icke med siffrorna i kungl. propositionen och i själva verket har i densamma gjorts en felberäkning till nackdel för Landskrona, som till fullo förklarar den eljest oförståeliga ståndpunkt gent emot statens övertagande av Landskrona gymnasium, som departementschefen intagit. Antalet manliga lärjungar nämnda läsår anges nämligen vara 53 eller mindre än vid gymnasierna icke blott i Eskilstuna och Uddevalla utan även i Eksjö och Skövde. Siffran 53 är precis antalet studerande på latinlinjen vid Landskrona gymnasium och 33 studerande på reallinjen hava liksom de kvinnliga studerandena helt enkelt uteslutits. Genom detta misstags rättande omkastas ju jämförelsetalen fullständigt och då

vi med departementschefen äro eniga om, att lärjungeantalet på gymnasiet måste anses vara den mest utslagsgivande faktorn, våga vi förutsätta, att enighet bör kunna vinnas därom, att Landskrona gymnasium, som har det största samlade lärjungeantalet, icke kan förbigås, då fråga är om nya realskolors utvidgande till högre läroverk.

3. Även städernas storlek i och för sig finner departementschefen vid frågans bedömande böra beaktas. Ur denna synpunkt ställer han Eskilstuna i främsta rummet och Landskrona i andra. Detta är ju riktigt, men synpunkten kan ju utvidgas så, att man, vid bedömande av ett samhälles anspråk på att staten skall övertaga där anordnad högre undervisning, även ser till, huru många städer med mindre invånareantal redan fått sig denna förmån tillförsäkrad. Det visar sig då, att utav de 32 Sveriges städer som hava högre läroverk mera än hälften eller 17 hava mindre invånareantal än Landskrona. Man får icke förtänka invånarna i en stad på närmare 20,000 invånare, om de efter att i nära 20 år själva hava bekostat ett gymnasium skulle finna sig styvmoderligt behandlade, om deras vädjan till statsmakterna nu skulle avvisas.

4. Den sista för departementschefen avgörande hållpunkten för frågans bedömande har varit fördelningen av andra gymnasier inom grannskapet. I sådant hänseende vill det synas honom, som om starkare skäl kunde åberopas för utvidgningen av läroverken i Södertälje och Uddevalla än av det i Landskrona. Stockholms län har nämligen nu intet högre läroverk, Göteborg och Bohus län har sådana endast i Göteborg, medan inom Malmöhus län icke mindre än fyra högre läroverk redan äro i verksamhet.

Departementschefen lämnar vid denna framställning obeaktat, att länsgränserna och läroverksområdena ingalunda sammanfalla. Sälunda är hela nordvästra delen av Kristianstads län för gymnasieutbildning hänvisat till läroverket i Hälsingborg och sydöstra delen av samma län måste för såväl realskole- som gymnasiestudier vända sig till läroverket i Ystad. För Uddevallas del är läroverket i Vänersborg en närbelägen och naturlig anslutningspunkt, om staten icke själv inrättar ett gymnasium, och de fyra gymnasierna i Stockholm stå givetvis öppna för hela det omgivande länet. Tager man tillbörlig hänsyn till folkmängden i Malmöhus län, dess lantbefolknings välmåga och det i en gränsprovins med dess livligare samfärdsel ökade behovet av vidgade kunskaper, särskilt i levande språk, lär man näppeligen kunna påstå, att antalet högre läroverk i Skåne proportionsvis är större än inom övriga delar av landet. Lärjungefrekvensen är härvid den bästa värde-mätaren och därav framgår, att samtliga därvarande läroverk utnyttjas ibland till bristningsgränsen.

Det har vid bedömande av hithörande frågor även ansetts vara av betydelse, om det kunnat påvisas, att ett kommunal läroverk icke enbart tillgodosett den egna kommunens bildningsbehov utan jämväl visat sig vara av betydelse för den omgivande landsbygden. I sådant hänseende må framhållas, att i allmänhet mera än $\frac{1}{3}$ av gymnasiets i Landskrona lärjungar hava sina hem utanför staten. Sedan gymnasiets tillkomst hava 472 lärjungar inskrivits och av dessa

hava 174 eller ungefär 40 % haft hemvist på landsbygden. Det behöver knappast sägas, att något bidrag från annan kommun för gymnasiets upprätthållande icke tillflutit staden.

Det bör för Landskronas vidkommande i detta sammanhang även framhållas, att staden för närvarande befinner sig i ett synnerligen betryckt ekonomiskt läge. Under krigsåren inrättades inom staden flera betydande anläggningar såsom Öresundsvarvet och Thulinverken och även staden själv åsamkades här för mycket stora utgifter bland annat i form av hamnanläggningar, utfyllningar m. m. Dessa industrier hava numera inskränkt sin drift till ett minimum, i sammanhang varmed staden fått vidkännas oerhört ökade skatterestantier och mycket betydande utgifter för lindrande av arbetslöshetens följder. Staden har dessutom berövats sin månghundraåriga militärförläggning utan att här för kunna betinga sig någon ersättning. Det synes oss, som skulle under sådana förhållanden alldeles särskilda billighetsskäl tala för att statsverket nu övertager en förpliktelse, som i främsta rummet är en statsangelägenhet. Skulle staden under trycket av en överväldigande skatteböroda nödgas nedlägga gymnasiet, finge visserligen en hel del fattiga men välbegåvade ungdomar avstå från sina studiers fullföljande, men statsverket komme i allt fall att ställas inför nödvändigheten att vid angränsande läroverk inrätta parallella klasser för ett stort antal lärjungar. Det vore då ur alla synpunkter riktigare, om statsverket bekostade undervisningen på den plats, där den enligt erfarenheterna från en lång följd av år är mest av behovet påkallad och gör största nyttan.

Även om vi av skäl, som ovan angivits, i likhet med skolkommissionen anse Landskrona böra i första rummet ifrågakomma för erhållande av ett gymnasium, vilja vi på intet sätt underkänna övriga särskilt nämnda städers anspråk på att få åtnjuta samma förmån. Det statsfinansiella läget är dock icke så hotande, att icke, när starka skäl tala därför, viktiga kulturella behov böra tillgodoses. Det rör sig ju i detta fall icke om skapande av nya utgifter, utan endast om ett av rättvisa och billighet betingat överflyttande av vissa allmänna kostnader från en enskild kommun till staten.

Vi hemställa — under förutsättning av bifall till propositionen i vad den avser principerna om statens övertagande av vissa kommunala gymnasier —

att realskolan i Landskrona genom successivt övertagande från och med den 1 januari 1928 av det nämnda läroanstalt sidoställda kommunala gymnasiet utvidgas till högre läroverk med såväl fyraårigt som treårigt gymnasium för gossar och flickor, under förutsättning att kommunen åtager sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler och bostad eller hyresersättning åt rektor.

Stockholm den 15 mars 1927.

Nils Ant. Nilsson.

Jöns Jönsson.